

УДК 077:81'42:615.371] (477)

DOI: 10.26565/2077-5105-2021-26-05

Олександра Дейнеко

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій, доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61122, Україна, e-mail: deineko@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3659-0861>

Ольга Філіппова

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61122, Україна, e-mail: ofilippova@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8242-551X>

(НЕ)ДОВІРА, (НЕ)БЕЗПЕКА ТА ЗГУРТУВАННЯ: ДИСКУРСИ ВАКЦИНАЦІЇ В УКРАЇНІ*

Стаття присвячена аналізу дискурсів вакцинації як способів конструювання та перетворення соціальної реальності. Вакцинацію розглянуто, по-перше, як напрям державної політики в соціально-медичній сфері; по-друге, як основу втілення легітимізуючої ідентичності або конструювання ідентичності опору. На основі концепції ідентичності М. Кастельса та теорії дискурсу Е. Лакло та Ш. Муффа виокремлено два дискурси, що співіснують в антагоністичній боротьбі – «за» (підтримки) та «проти» (супротиву) вакцинації. Підкреслено, що держава виступає головним суб'єктом формування дискурсу «за» вакцинацію, конструюючи легітимізуючу ідентичність. Вузлові точки даного дискурсу проаналізовано у просторі нормативно-правових актів, зокрема в Дорожній карті з впровадження вакцини від COVID-19. Зазначено, що даний дискурс конструюється на вузлових точках інклюзії (бути вакцинованим означає «бути включеним» та мати доступ до певних благ), довіри (до медичної сфери та самих вакцин) та безпеки (що визначається як на індивідуальному, так і на національному рівні). Дискурс «проти» вакцинації, що є основою формування ідентичності опору, характеризується відсутністю головного суб'єкта його конструювання. Важливими стають не стільки особливості статусу суб'єктів конструювання даного дискурсу, скільки канали його об'єктивації, в якості яких виступають засоби масової інформації. Вузлові точки дискурсу «проти» вакцинації проаналізовано в контексті нових медіа – українськомовних публікацій в Інтернет-ЗМІ України як простору «культури свободи», що створюють основи переходу від масових комунікацій до масових самокомунікацій. Такий дискурс конструюється на взаємопов'язаних вузлових точках недовіри та небезпеки (формування науково-медичних сумнівів, дискредитація якості вакцин, пряма чи опосередкована артикуляція знаку смерті). Зазначено, що здійснене дослідження зафіксувало виняткову значимість недовіри як точки каталізації інших вузлових точок та знаків. Конструювання дискурсів підтримки та супротиву вакцинації відбувається за різними алгоритмами: якщо у полі боротьби дискурсів для домінування дискурсу супротиву достатньо артикуляції точки недовіри, то для дискурсу підтримки вакцинації необхідно конструювання різних знаків та вузлових точок для відтворення позицій його домінування. Сформульовано висновок, що державна політика має передбачати змістовну інтеграцію вузлових точок безпеки та довіри, а також конструювання нової вузлової точки згуртування, що мають артикулюватись не лише в нормативно-правовому полі, але й у множинності дискурсивних полів, що формують дискурс підтримки вакцинації (промови посадовців, інформаційні повідомлення відповідних органів влади, організація та проведення інформаційної кампанії з вакцинації тощо).

Ключові слова: дискурс, вакцинація, легітимізуюча ідентичність, ідентичність опору, (не)довіра, (не)безпека, згуртування.

© О, Дейнеко, О. Філіппова 2021

* Стаття підготовлена та опублікована в рамках НДР №0121U109814 «Соціолого-математичне моделювання ефективності управління соціально-епідемічними процесами для забезпечення національної безпеки України».

Постановка проблеми. 23 лютого 2021р. міністр охорони здоров'я України М. Степанов повідомив, що в Україну прибула перша партія вакцини проти COVID-19 [1]. На той час Україна стала 95 країною, де мала розпочатись вакцинація. Відповідно до планів Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України, перший етап вакцинації мав охопити близько 370 тисяч осіб, що входять до груп ризику у зв'язку із специфікою їхньої праці: працівники мобільних бригад вакцинації, медичні працівники, лікарі та середній медичний персонал, що працюють у медзакладах і надають допомогу хворим на COVID-19, працівники лабораторій, які проводять дослідження на COVID-19, військовослужбовці тощо [1]. Офіційно про старт кампанії з вакцинації проти COVID-19 МОЗ України повідомило 13 квітня 2021р. До списку тих, хто має вакцинуватись у першу чергу, також були додані маломобільні групи населення, люди з інвалідністю та ті, хто за ними доглядає; освітяни, які залучені в ЗНО у 2021р.; олімпійці і параолімпійці, що представляють Україну на змаганнях у Токіо в 2021р.; співробітники патрульної поліції [2]. Наголошуючи на необхідності вакцинуватися групам, що знаходяться в зоні ризику, МОЗ також передбачало охоплення вакцинацією широких верств населення. Проте за перші п'ять місяців з початку кампанії щепились тільки 7,2% населення [3]. Такий стан був характерним не тільки для українського суспільства: у різних країнах світу, незважаючи на переконливі наукові дані щодо безпеки та ефективності вакцини COVID-19, нерішучість щодо вакцини й досі залишається перешкодою на шляху до припинення пандемії [4]. Зазначимо, що станом на 1 грудня 2021 року в Україні щеплено (хоча б однією дозою) третина населення – 32,8% [5], що можна розглядати як низький показник для країни, де рівень смертності від COVID-19 залишається одним із найвищих у Європі [6].

Як зазначають дослідники, чинники, що сприяють невпевненості або відмові населення тієї чи іншої країни щепитись, є різноманітними та можуть бути зумовлені культурними нормами, поганим станом медичної системи в цілому, недовірою до уряду, невпевненістю щодо якості вакцини та способів її транспортування й зберігання,

нерівним доступом до медичних послуг, поширенням дезінформації тощо.

Одним із найважливіших чинників успіху кампаній вакцинації є комунікація, зокрема дискурс щодо щеплення. Вважаючи дискурс складним комунікативним явищем, ми розглядаємо його як певне розуміння соціального світу, спосіб конструювання та перетворення соціальної реальності. Важливо зазначити, що дискурси не є завершеними і замкнутими, вони не тільки постійно змінюються, але й знаходяться між собою в боротьбі за домінування, намагаючись зафіксувати певні значення [17]. В контексті кампаній з вакцинації переконливий дискурс грає ключову роль у вакцинаційній поведінці населення, детермінуючи ті чи інші дії різних соціальних груп щодо щеплення [7, с.444].

Метою даної статті є визначення смислових акцентів дискурсів «за» та «проти» вакцинації.

Реалізуючи цю мету ми виходимо із того, що головним суб'єктом формування дискурсу «за» вакцинацію та конструювання легітимізуючої ідентичності виступає держава, що у своїх діях спирається на нормативно-правові акти, серед яких базовим документом є Дорожня карта з впровадження вакцини від COVID-19 [8], яка має формувати переконливий дискурс «за» вакцинацію. На противагу цьому дискурсу дискурс «проти» вакцинації, який створює основи ідентичності опору, не має чітко визначеного суб'єкта конструювання. За таких умов значущими є канали його об'єктивації, якими виступають засоби масової інформації, зокрема нові медіа (Інтернет-ЗМІ України), що трансформують масові комунікації у масові самокомунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз дискурсу вакцинації практично не зустрічається у вітчизняному академічному середовищі; він є більш поширеною темою закордонних студій, що характеризуються різноманітністю дослідницьких фокусів. Так, дискурс, що виникає в соціальних мережах, проаналізовано канадськими дослідниками, які підкреслюють, що, на відміну від традиційних ЗМІ, соціальні мережі дозволяють людям швидко створювати контент та ділитися ним зі всім світом. Користувачі можуть самостійно вибирати потоки контенту, таким чином сприяючи

«ідеологічній ізоляції» [9]. Дослідники акцентують увагу на пропаганді невпевненості щодо вакцинації у соціальних мережах, що створює серйозні проблеми для охорони здоров'я і, як наслідок, формують потенційну нерішучість щодо вакцинації. Разом із тим вони визначають потенційно можливі кроки щодо того, як соціальні мережі можуть бути використані для підвищення санітарної грамотності та зміцнення суспільної довіри до вакцинації [9].

Щоб зрозуміти потенційно переконливий вплив соціальних мереж на наміри вакцинуватися, група дослідників з США, використовуючи теорії переконання, проаналізувала вплив повідомлень у Twitter на мотивацію, цінності та ставлення людей до вакцинації від COVID-19. Результати дослідження засвідчили, що повідомлення, спрямовані проти вакцинації, насамперед були зосереджені на цінностях, пов'язаних із категоріями небезпеки, політичними теоріями/теоріями змови тощо. У таких повідомленнях переважно використовувались конструкти, що є елементами апеляції до страху [7].

Дискурс про вакцинацію від COVID-19 сайту Reddit (який поєднує риси соціальної мережі та форуму) був проаналізований американськими ученими. Вони відзначають, що Reddit, як і Twitter, з початку пандемії став «розсадником» теорій змови та дезінформації. Однак найбільш важливий висновок полягає у тому, що навіть в одній соціальній мережі (наприклад такій, як Reddit) проблеми, пов'язані з вакцинами від COVID-19, варіюються в залежності від комунікативних уподобань різних спільнот. Отже, у контексті кампанії з вакцинації необхідно враховувати характеристики різних соціальних груп, їхній дискурс та реалізовувати комунікаційні стратегії, орієнтовані на потреби конкретних груп: «говорити однією мовою – це зброя, що дозволяє подолати великий обсяг дезінформації під час кризи» [10].

Яскравим кейсом дезінформаційного дискурсу про вакцинацію проти COVID-19 є антивакцинаційний дискурс, що виник на Індонезійській платформі TikTok, у якому об'єднано етнокультурні норми та релігійні настанови, а також глобалізаційні впливи. Повідомлення проти вакцинації часто поєднуються з повідомленнями про глобальні теорії змови щодо COVID-19 та з індонезій-

ськими антиурядовими та антикитайськими настроями. Дослідники зазначених повідомлень акцентують увагу на ролі «релігійних мікрովпливових осіб» у проведенні пропаганди проти вакцини, які мають інтернет-платформу та здатні створювати певний дискурс, аби донести своє послання до вірних послідовників (що складають широку базу підтримки), чия довіра до релігійних зразків для наслідування залишається непохитною, незважаючи на цензуру з боку влади. Уряд Індонезії реагує на дезінформацію про COVID-19 не за допомогою створення переконливого дискурсу щодо вакцинації, а цензурою та репресіями, оголошуючи «війну» фейковим новинам та тим, хто поширює містифікації щодо COVID-19 [11].

Ще одним цікавим дослідженням з обраної нами проблеми є аналіз дискурсу в контексті вивчення ролі емоцій у комунікаціях. Аналізуючи дезінформаційний та просвітницький дискурс, автори дослідження виокремили кілька способів урахування та використання як негативних, так і позитивних емоцій. Негативні емоції – страх і тривога – пов'язуються, в тому числі, з емоційними маніпуляціями дезінформаційного дискурсу, спрямованого на антивакцинацію; активізація позитивних емоцій – альтруїзму та надії – розглядається як частина зусиль просвітницького дискурсу «за» вакцинацію [12].

Що стосується досліджень із даної тематики в Україні, то, як вже було зазначено, вони практично відсутні. Тим не менш, слід згадати низку дотичних до аналізу дискурсу досліджень: моніторинг висвітлення вакцинації в українських онлайн-медіа, проведений Інститутом масової інформації [13]; дослідження медіаландшафту теми вакцинації у соціальних мережах, де на основі застосування методу контент-аналізу автори доходять висновку, що ця тема активно обговорювалася в українських соціальних мережах у рамках кількох дискурсів: внутрішньополітичного (обговорення ініціатив влади щодо вакцинації, а також критики цих ініціатив), зовнішньополітичного (російська vs західна вакцина), західного (розповіді про західні вакцини, їхнє випробування) та антивакцинаторського (традиційні антивакцинаторські меседжі, адаптовані під тему COVID-19) [14]. Ще одна робота в даному напрямку присвячена моделюванню дискурсивних практик щодо вакцинації

від COVID-19, яке здійснено на основі дослідження ставлення до вакцинації у специфічній соціальній групі – донорів плазми крові в Харківській області [15]. Отже, брак ґрунтовних соціологічних досліджень з висвітлення дискурсу вакцинації в Україні зумовлює актуальність даної публікації.

Виклад основного матеріалу. Методологічною оптикою даної роботи є теорія дискурсу Е. Лакло та Ш. Муфф [16]. Такий вибір зумовлений одночасно декількома чинниками. По-перше, ця теорія дискурсу концентрується на аналізі політики, розглядаючи останню як дискурсивну практику, що є способом конструювання та перетворення соціальної реальності (ми розглядаємо вакцинацію як напрям державної політики в соціально-медичній сфері). По-друге, нам імпонує погляд на дискурс як на нетривалий, незавершений та мінливий конструкт, що відповідає динаміці постійної боротьби значень, що продукують різні суб'єкти у політичному, медійному, експертному та громадському просторах. По-третє, на відміну від критичного дискурс-аналізу, даний підхід розглядає мовні структури означення як тотожні соціальним практикам та соціальній реальності в цілому, тобто не розрізняє дискурсивні та недискурсивні процеси [17].

Варто звернути увагу на ключові поняття теорії дискурсу Е. Лакло та Ш. Муфф. Зважаючи на динамічну природу дискурсу, його одномоментна фіксація відбувається завдяки вузловим точкам – привілейованим знакам, навколо яких упорядковуються і набувають своє значення інші знаки. Сам дискурс постає як структурна єдність, що виникає в результаті артикуляції практики. Артикуляція встановлює відносини між елементами, які змінюють їхню ідентичність. Соціальний світ у теорії Е. Лакло та Ш. Муфф завжди постає як мультидискурсивний; внутрішні відносини між дискурсами є антагоністичними та представляють постійну боротьбу за спроможність наділити власними значеннями вузлові точки та знаки. Завдяки цьому дискурси постійно змінюють свій статус із домінуючого на периферійний та навпаки, встановлюючи гегемонію та перевизначаючи її. Дискурс прагне до закритості, що уможливорює формування ним власної картини соціальної реальності. Суб'єкти одночасно перебувають та позиціонуються в різних дискурсах.

Ключовою при цьому постає ідентичність, що формується через дискурсивні практики та позиціонує суб'єкта в дискурсі. Зважаючи на множинність дискурсів, суб'єкт завжди має певний набір ідентичностей, що його децентралізують.

Оскільки концепт ідентичності посідає важливе місце в теорії дискурсу Е. Лакло та Ш. Муфф, у даній роботі нам важливо поглянути на вакцинацію як на втілення легітимізуючої ідентичності (за М. Кастельсом), яка «запроваджується домінуючими інститутами суспільства, щоб розширити та раціоналізувати своє домінування над соціальними акторами» [18, р. 8]. Таким інститутом домінування є держава в особі органів влади, відповідальних за реалізацію масової вакцинації. Отже, ухвалення суб'єктом рішення про вакцинацією (згода на вакцинацію) є «роботою» легітимізуючої ідентичності. Разом із тим, соціальне сприйняття легітимізуючої ідентичності далеко не завжди пов'язано з її засвоєнням та підтриманням та може породжувати ідентичність опору. Остання (за М. Кастельсом) породжується акторами, що «перебувають на позиціях, знецінених та/або стигматизованих логікою панування, таким чином будуючи окопи опору та виживання на основі принципів, відмінних від принципів, що пронизують інститути суспільства або протиставляються їм» [18, р. 8] (у нашому дослідженні такими акторами є противники вакцинації у всьому різноманітті соціальних статусів та впливу на дискурс). Поєднуючи ідеї концепції ідентичності М. Кастельса зі змістом теорії дискурсу Е. Лакло та Ш. Муфф, ми виділяємо два дискурси, що характеризуються антагоністичною боротьбою – дискурс «за» (підтримки) та дискурс «проти» (супротиву) вакцинації.

Головним суб'єктом конструювання першого дискурсу («за» вакцинацію) виступає держава, що позиціонує останню в категоріях легітимізуючої ідентичності. Разом із тим, слідуючи логіці Е. Лакло та Ш. Муфф, суб'єкт дискурсу є розщепленим, децентралізованим, що актуалізує необхідність врахування впливу інших соціальних суб'єктів, які сприймають та відтворюють легітимізуючу ідентичність, запропоновану державою. Усіх можливих суб'єктів цього процесу важко визначити: це громадські діячі, політики, бізнесмени, організації, рухи, а також медіа, які завдяки цифровим

технологіям стають помітними та посилюють свій вплив на конструювання дискурсу.

Дискурс «проти» вакцинації конструюється на основі ідентичності опору, маючи на меті відмову від цієї практики. Для дискурсу «проти» неможливо визначити основного суб'єкта його конструювання – він децентралізований. Така «децентралізація» участі різних соціальних суб'єктів у конструюванні дискурсу стає особливо помітною у зв'язку з переходом від масових комунікацій до масових самокомунікацій, в основі яких лежить активне використання соціальних мереж як простору «культури свободи» [19]. З огляду на це, ми акцентуємо увагу не на специфіці статусу суб'єктів конструювання дискурсу, а на каналах об'єктивації дискурсу «проти», якими виступають засоби масової інформації.

Вузлові точки дискурсу «за» у просторі нормативно-правових актів

Нормативно-правове поле, суб'єктом конструювання якого виступає держава, юридично закріплює соціальний порядок здійснення вакцинації та формує легітимізовану ідентичність (за М. Кастельсом). Одним із перших нормативних актів, який визначив загальний напрям державної політики з питань масової вакцинації, є Дорожня карта з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні в 2021-2022 роках [8]. Дорожня карта була затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24 грудня 2020 року № 3018, маючи статус документа, що постійно оновлюється. Документ представляє собою поетапний план реалізації вакцинації в Україні з детальним визначенням необхідних компонентів цього процесу (роз'яснення щодо тестування вакцин, особливостей логістики, інформаційної кампанії тощо). Окрім цього, даний документ визначив 9 пріоритетних груп (медичні працівники, люди похилого віку, працівники соціальної сфери та критично важливих структур державної безпеки, військовослужбовці, освітяни, люди, що перебувають у місцях обмеження волі та в установах з надання довгострокового догляду) для вакцинації від коронавірусної хвороби COVID-19. Документ містить чітке визначення добро-

вільності процесу вакцинації для усіх груп населення та професійних спільнот.

У цьому контексті дискурс «за» (масове охоплення вакцинацією) постає як сконструйований на декількох вузлових точках, основною з яких ми визначаємо *точку інклюзії*. Бути вакцинованим означає «бути включеним» та мати соціальне благо з обмеженим доступом, яким по суті є вакцина (що підтверджують такі дискурсивні конструкції: «очікується, що світовий попит буде переважати можливості вироблення вакцин виробниками протягом всього 2021 та 2022 років»; «в умовах обмеженого доступу до вакцин постає необхідність визначення тих груп населення, які можуть отримати вакцини першими» [8, с.11]). Незважаючи на те, що в документі неодноразово наголошується на незавершеності тестування вакцин та зроблено певні застереження щодо невизначеності довгострокових наслідків щеплення, держава позиціонує вакцини саме як соціальне благо. *Зняття знаку несправедливості* в доступі до соціального блага є артикульованим у дискурсі і забезпечується посиленням на етичні критерії пріоритетності доступу до вакцин, розроблені ВООЗ, а також визначенням етапів вакцинації, які розширюють інклюзію цього процесу.

Рамки дискурсу в тексті Дорожньої карти постають як гнучкі та динамічні, зважаючи на визначену добровільність практики вакцинації та багатоетапність її реалізації. Разом із тим, варто визнати зміну рамок дискурсу з мобільних та гнучких до більш жорстких та закріплених у зв'язку з ухваленням подальших нормативних актів, зокрема Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 04 жовтня 2021 року № 2153, що встановив перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням. Даний Наказ запроваджує обов'язковий порядок вакцинації для двох професійних спільнот – державних службовців (працівників центральних органів виконавчої влади та їхніх територіальних органів, місцевих державних адміністрацій та їхніх структурних підрозділів) та працівників сфери науки та освіти (усіх щаблів та форм власності). Така оновлена артикуляція з позицій концепції влади (за М. Кастельсом) постає як загрозлива для дискурсу. По-перше, посилення тону жорсткості

легітимізуючої ідентичності частіше трансформуватиметься в соціальному сприйнятті в категорії опору та відторгнення. По-друге, варто зважати на застереження М. Кастельса про те, що домінування опору та відторгнення над згодою і прийняттям трансформує владні відносини, зумовлюючи інституційні чи структурні зміни [18]. Такі соціальні ризики, на наше переконання, послаблюють дискурс підтримки вакцинації, формуючи додаткові підстави для активізації дискурсу супротиву.

Повертаючись до аналізу Дорожньої карти, визначимо ще одну вузлову точку дискурсу підтримки вакцинації – *точку довіри*, яка є стрижньовою в даному документі. Йдеться, перш за все, про довіру у зв'язку

ньої карти, спрямованих на висвітлення останніх наукових результатів тестування надійності та наслідків щеплення, зважаючи на швидкі темпи оновлення даних на світовому рівні.

Варто зауважити, що вузлова *точка безпеки* представлена в документі також і в іншому наборі значень. Безпековий компонент, що посилює дискурс «за» вакцинацію, може розкриватись у різних знаках – національної безпеки (безпеки держави в умовах множинних зовнішніх загроз) чи екзистенційної безпеки (загрози виживання нації та кожного окремого громадянина). Підкреслимо, що формування такої точки дискурсу є присутньою в дискурсивній конструкції: «У 2021 році успішна вакцинація

Вузлова точка «довіра», знак «медична сфера»	Вузлова точка «довіра», знак «вакцина»
логістичні сценарії доставки вакцин з різними вимогами зберігання до місць проведення щеплень	спроможність холодового ланцюга для зберігання вакцин
детальні макроплани етапів вакцинування	фармаконагляд за використанням вакцин
координація процесу впровадження вакцини від коронавірусної хвороби COVID-19 на національному та регіональному рівнях	стан розробки вакцин від коронавірусної хвороби COVID-19

з двома основними знаками дискурсу – медична сфера та самі вакцини. Конструювання цих елементів дискурсу відбувається за допомогою визначення в документі:

Як бачимо, структура побудови Дорожньої карти передбачає систему дій, що спрямовані на:

➤ посилення довіри громадян до національної медичної галузі, що спроможна забезпечити реалізацію масової вакцинації (довіра через визнання спроможності);

➤ формування довіри до самих вакцин (довіра до вакцин через спроможність медичної галузі та здійснення державного контролю за якістю та станом розробки).

Разом із тим, *вузлові точки довіри та безпеки* є змістовно роз'єднаними: формування довіри до вакцин не спирається на визнання державою їхньої абсолютної безпечності. В карті неодноразово наголошується на незавершеності тестування вакцин, застереженнях щодо невизначеності довгострокових наслідків щеплення тощо. В цілому такий змістовний розрив послаблює позиції та вплив точки довіри в дискурсі «за» вакцинацію. Перспективним у цьому напрямі вбачається постійне оновлення змісту відповідних розділів Дорож-

населення - це питання національної безпеки [8, с. 69]». Разом із тим, ця вузлова точка безпеки є по суті «пустим» знаком, оскільки вона конструюється текстово (номінаційно), але не відсилає до інших знаків, не упорядковує їхні значення. У цьому зв'язку варто зауважити суттєвий недолік даного документу, оскільки представлена у ньому *точка безпеки* не сприяє артикуляції практики, а отже, змістовно та структурно не посилює дискурс. Наповнення її знаками мало б передбачати роз'яснення безпекового аспекту, звернення до світової практики вакцинації у зв'язку з доведеним більш легким протіканням хвороби у вакцинованих громадян, визначення нагальної значущості вакцинації для держави і суспільства в умовах соціально-економічної кризи, спричиненої пандемією, тощо. Разом із тим, точка безпеки визначена пріоритетом інформаційної кампанії, тому вона має перспективу до практичної реалізації на рівні інших суб'єктів – творців дискурсу.

Іншою вузловою точкою, яка змогла б посилити дискурс «за» та до якої апелює точка безпеки, ми визначаємо *точку згуртування*. Державна політика вакцинації

Таблиця 1

Смислові акценти знаків¹ дискурсу супротиву

Запит у Google «Вакцина Pfizer статті у ЗМІ»		
Назва публікації	Назва медіа	Посилання
«Сильнодіючі засоби під виглядом Pfizer». СБУ розслідує підпільну вакцинацію в Україні	Суспільне	[22]
На Харківщині зіпсували понад 9 тисяч доз вакцини Pfizer	Новинарня	[23]
Чи справді вакцина BioNTech/Pfizer призводить до запалення серцевого м'яза	DW	[24]
Запит у Google «Вакцина Moderna статті у ЗМІ»		
У Скандинавії відмовляються від вакцини Moderna для молоді	BBC News. Ukraine	[25]
Штати досліджують зв'язок рідкісної хвороби зі щепленням вакциною Moderna	Українська правда	[26]
В ЗМІ розіслали фейкові листи про вакцину Moderna від імені Львівського медуніверситету	Детектор медіа	[27]
В Ісландії призупинили вакцинацію від COVID-19 препаратом Moderna через випадки побічних ефектів	Інтерфакс. Україна	[28]
Запит у Google «Вакцина Coronavac статті у ЗМІ»		
НАБУ расследует закупку вакцины от COVID-19. Что случилось и чем грозит?	Ліга Бізнес	[29]
Головна дослідниця вакцини Sinovac померла з підозрою на COVID – ЗМІ	Українська правда	[30]
У Китаї вперше визнали недостатню ефективність своїх вакцин	ЗахідНет	[31]
Запит у Google «Вакцина AstraZeneca статті у ЗМІ»		
У Великобританії після вакцинації AstraZeneca померла відома журналістка	Слово і діло	[32]
Вакцина AstraZeneca призводить до тромбозу вен у молодих і зрілих жінок	Слово і діло	[33]
Данія відмовиться від використання вакцини AstraZeneca – ЗМІ	Українська правда	[34]

1 Знаками виступають назви вакцин – phizer, moderna, coronavac, astrazeneca.

може формуватись, використовуючи зміст знаків національної консолідації, солідарності та єднання, позиціонуючи пандемію як образ зовнішнього ворога. Ця точка може включати знаки «подолання відмінностей» (вікових, етнічних, майнових, професійних тощо) та «прагнення до спільного блага чи мети» (приміром у вигляді образів здорової нації, досягнення добробуту тощо). У попередніх дослідженнях [20] ми аналізували таку модель конструювання соціальної згуртованості, як «*задля чогось/когось проти чогось/когось*». Емпіричним прикладом реалізації такої формули є Державна стратегія регіонального розвитку України до 2027 року [21]. У цьому документі стратегічною ціллю державної регіональної політики визначено «формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах», що спрямована на посилення інтеграції регіональних просторів у загальноукраїнський (компонент: задля чогось) в умовах загрози зовнішньої

військової агресії (компонент: проти чогось) [21]. Слідуючи такому підходу, практику вакцинації можна розглядати як індивідуальний внесок у спільне соціальне благополуччя в умовах протистояння поширенню хвороби. У цьому зв'язку засобом посилення дискурсу вакцинації ми розглядаємо інтеграцію вузлової точки соціального згуртування та відповідних смислових значень, що можуть конструюватись не лише на рівні текстів нормативно-правових актів, але й у множинності інших текстів, що формують дискурс підтримки вакцинації – промов посадовців, інформаційних повідомлень відповідальних органів влади та в цілому в межах інформаційної кампанії з вакцинації.

Вузлові точки та артикуляції дискурсу «проти» у просторі нових медіа

Не менш важливим завданням для посилення позицій дискурсу підтримки вакцинації є аналіз змісту вузлових точок і способів артикуляції дискурсу, який ми номінуємо в якості дискурсу «проти» (чи дискурсу

супротиву) вакцинації. Ідентифікація таких знаків та артикуляцій є важливою, зважаючи на постійну боротьбу дискурсів у категоріях домінування та «периферійності».

Як ми зазначали вище, простором для відбору текстів для аналізу стали українськомовні публікації в Інтернет-ЗМІ України. Для встановлення ймовірних вузлових точок та аналізу їхнього змісту ми застосували онлайн-пошук у системі Google, що відповідає чотирьом знакам дискурсу – назвам вакцин. Відповідно було сформовано чотири запити: «вакцина Pfizer статті у ЗМІ», «вакцина Moderna статті у ЗМІ», «вакцина Coronavac статті у ЗМІ» та «вакцина AstraZeneca статті у ЗМІ». Вибір наведених вакцин в якості знаків дискурсу був зумовлений посиланням на них у проаналізованій вище Дорожній карті, а також наявності доступності для використання під час поточного проведення вакцинації в Україні. Пошук було здійснено 20 жовтня 2021 року. Часові аспекти виходу публікацій у фокусі нашого дослідження не відіграють суттєву роль, зважаючи на природу дискурсу, що постійно змінюється. За кожним запитом ми опрацювали перші 6 гугл-сторінок з публікаціями та сформувавши таблицю заголовків матеріалів, що під час первинного ознайомлення містили ознаки приналежності дискурсу супротиву (див. табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці та зміст наведених публікацій, ми дійшли висновку, що відмова від вакцинації може формуватись на підставі таких способів артикуляції, що сформовані довкола *вузлової точки «недовіри»*:

- *формування науково-медичних сумнівів* (непередбачуваність побочних наслідків, невивченість вакцин тощо);
- *дискредитація якості* (сумнівна якість вакцин, недотримання умов їхнього зберігання);
- *пряма чи опосередкована артикуляція знаку смерті* (висвітлення смертельних випадків).

Більш детальний аналіз смислових акцентів різних вакцин як знаків дискурсу супротиву засвідчує наявність відмінних практик їхньої артикуляції. Так, найбільшу кількість «слабких зон» має вакцина Pfizer, яка одночасно розглядається з позицій дискредитації якості (порушення умов зберігання, ймовірна підробка) та форму-

вання науково-медичних сумнівів (ймовірні публічні наслідки), а через таке конструювання відсилає і до латентної артикуляції знаку смерті.

Щодо вакцини Moderna найбільш поширеною артикуляцією постає формування науково-медичних сумнівів, що пов'язані з певними побочними наслідками її застосування для молодих людей. Разом із тим, для цієї вакцини не є актуалізованою артикуляція щодо дискредитації якості та умов зберігання.

Артикуляція знаку смерті найбільшою мірою властива вакцинам Coronavac та AstraZeneca, що пов'язано з активною практикою висвітлення смертельних випадків як наслідків вакцинації. Якщо Coronavac більшою мірою розкривається у смислових категоріях дискредитації якості (навіть термін «китайська вакцина» засвідчує змістовну відсилку до неналежної якості в межах існуючих схем соціального сприйняття), то у висвітленні вакцини AstraZeneca акцент зроблено на артикуляції науково-медичних сумнівів, пов'язаних з побічними наслідками її застосування.

Як бачимо, *вузлова точка недовіри* є центральною для дискурсу супротиву і такою, що каталізує конструювання інших пов'язаних точок, зокрема *вузлової точки небезпеки*. У цьому зв'язку дискурс супротиву передбачає більш простий спосіб його конструювання та відтворення у порівнянні з дискурсом згоди, оскільки для появи і закріплення першого достатньо артикуляції вузлової точки недовіри.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реалізацію державної політики вакцинації в Україні навряд чи можна визнати передовою та ефективною у світовому масштабі. Основними чинниками такого стану речей варто визнати вкрай низький рівень довіри українців до інститутів медичної сфери, а також «периферійний» характер сконструйованого державою дискурсу підтримки вакцинації. Як засвідчили результати дискурс-аналізу, посилення жорсткості меж дискурсу у зв'язку із переходом від добровільного до обов'язкового характеру вакцинації для представників окремих професійних груп потенційно сприяє активізації ідентичності опору, що послаблює позиції дискурсу підтримки. Сконструйовані у цьому дискурсі вузлові точки довіри та безпеки є змістовно роз'єднаними,

оскільки формування довіри до вакцин не спирається на визнання державою їхньої абсолютної безпечності. Перспективним вбачається оновлення Дорожньої карти з метою висвітлення останніх наукових результатів тестування надійності та наслідків щеплення, що сприятиме об'єднанню точок довіри та безпеки. Остання вузлова точка має ознаки «пустого» знаку, оскільки вона конструюється текстово (номінаційно), але не відсилає до інших знаків, не упорядковує їхні значення, не сприяє артикуляції практики, а отже, не посилює дискурс. Наповнення «пустоти» можна реалізувати завдяки додатковому роз'ясненню безпекового компоненту в нормативних актах та медійному дискурсі. Варто акцентувати на необхідності конструювання ще однієї вузлової точки дискурсу підтримки вакцинації – точки згуртування. Державна політика вакцинації має артикулюватись, спираючись на знаки національної консолідації, солідарності та єднання, що постають як наслідок соціального сприйняття пандемії в образі спільного зовнішнього ворога.

Центральною вузловою точкою дискурсу супротиву вакцинації є точка недовіри. Аналіз змісту медіа-публікацій, що містили первинні ознаки приналежності дискурсу супротиву, засвідчив застосування трьох способів артикуляції – формування науково-медичних сумнівів (непередбачуваність побічних наслідків, невивченість вакцин

тощо); дискредитація якості (сумнівна якість вакцин, недотримання умов їхнього зберігання); пряма чи опосередкована артикуляція знаку смерті (висвітлення смертельних випадків). Кожна з чотирьох вакцин, що є доступними для щеплення в Україні, є «приєднаними» до вузлової точки недовіри: щодо кожної активно використовуються один чи декілька способів артикуляції дискурсу супротиву. Дослідження засвідчило особливий статус вузлової точки недовіри як точки каталізації інших вузлових точок та знаків, зокрема точки небезпеки. Варто підкреслити різні «навантаження» в конструюванні дискурсів підтримки та супротиву вакцинації: якщо для домінування дискурсу супротиву достатньо артикуляції точки недовіри, то дискурс підтримки вакцинації потребує конструювання різних знаків та вузлових точок для відтворення позицій домінування у полі боротьби дискурсів.

З огляду на це, на рівні державної політики доцільною вбачається змістовна інтеграція вузлових точок безпеки та довіри, а також конструювання нової вузлової точки згуртування, що мають артикулюватись не лише на рівні текстів нормативно-правових актів, але й у множинності інших текстів, що формують дискурс підтримки вакцинації – промов посадовців, інформаційних повідомлень відповідних органів влади, інформаційної кампанії з вакцинації в цілому.

Отримано 02.12.2021

Список літератури

1. До України з Індії прилетів літак із першою партією вакцин від коронавірусу – Степанов. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-litak-vaktsyna-pry-buttia/31117165.html> (дата звернення: 21.10.2021).
2. В Україні розпочали щеплення вакциною CoronaVac. URL: <https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/1827926864037077> (дата звернення: 21.10.2021).
3. Вакцинація від коронавірусу в Україні. Липень 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/vaccination/ukraine/2021-07/> (дата звернення: 21.10.2021).
4. Hamel, L., Kirzinger, A., Mu ana, C., & Brodie, M. KKF COVID-19 Vaccine Monitor: December 2020. The KaiserFamily Foundation, December 15, 2020. URL: <https://www.kff.org/coronavirus-covid-19/report/kff-covid-19-vaccine-monitor-december-2020/> (дата звернення: 10.12.2021).
5. Вакцинація від коронавірусу в Україні. Грудень 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/vaccination/ukraine/2021-12/> (дата звернення: 10.12.2021).
6. Covid map: Coronavirus cases, deaths, vaccinations by country. URL: <https://www.bbc.com/news/world-51235105> (дата звернення: 25.12.2021).
7. Scannell D., Desens L., Guadagno M., Tra Yo., Acker E., Sheridan K., Rosner M., Mathieu J., and Fulk M. COVID-19 Vaccine Discourse on Twitter: A Content Analysis of Persuasion Techniques, Sentiment and Mis/Disinformation. Journal of Health Communication. 2021. Vol. 26, № 7. P. 443-459.
8. Дорожня карта з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021-2022 роках: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24 грудня 2020 р. №3018. URL: https://moz.gov.ua/uploads/5/27921-dn_3018_24_12_2020_dod.pdf (дата звернення: 21.10.2021).
9. Puri N., Coomes E.A., Haghbayan H., Gunaratne K. Social media and vaccine hesitancy: new updates for the era of COVID-19 and globalized infectious diseases. Human

- Vaccines & Immunotherapeutics. 2020. Vol.16(11). P. 2586-2593.
11. Wei Wu, Lyu H., Luo J. Characterizing Discourse about COVID-19 Vaccines: A Reddit Version of the Pandemic Story. *Health Data Science*. 2021. Vol. 11. URL: <https://doi.org/10.34133/2021/9837856> (дата звернення: 10.11.2021).
 12. Sastramidjaja Ya., Rosli, A.A. Tracking the Swelling COVID-19 Vaccine Chatter on TikTok in Indonesia. *Perspective*. 2021, №82. P. 1-12.
 13. Chou Wen-Ying S., Budenz A. Considering Emotion in COVID-19 Vaccine Communication: Addressing Vaccine Hesitancy and Fostering Vaccine Confidence. *Health Communication* 2020. V.35(14) P. 1718-1722.
 14. #ЯНеБоюсяВакцинуватися. Як українські медіа впливають на вакцинацію проти Covid-19. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yaneboyusyavaktsynuvatysya-yak-ukrayinski-media-vplyvayut-na-vaktsynatsiyu-proty-covid-19-i37354> (дата звернення: 10.12.2021).
 15. Ставлення українців до епідемії КОВІД-19 та вакцинації. Контент-аналіз обговорення вакцини від коронавірусу у соціальних мережах у жовтні-листопаді 2020 року, напередодні початку світової кампанії з вакцинації. URL: <http://journal.online/socialmediavaccination> (дата звернення: 10.12.2021).
 16. Бойко Д.М., Нехаєнко О.В. Дискурс вакцинації від COVID-19: моделювання дискурсивних практик (на прикладі донорів плазми крові) // Габітус. Херсон: Видавничий дім «Гельветика» - 2021 – Вип.29 – с. 16-21 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.29.2> (дата звернення: 10.12.2021).
 17. Laclau E., Mouffe Ch. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso. 2014. 208 p.
 18. Laclau E. The impossibility of society. *Theory of Ideology*. 1983. №7(1-2). P. 21-24.
 19. Castells M. *The Power of Identity*. 2nd edition. Wiley-Blackwell. 2010. 538 p.
 20. Кастельс М. *Власть коммуникации*. М.: Высшая Школа Экономики, 2016. 565 с.
 21. Дейнеко О.О. Дискурс-устрій соціальної згуртованості як категорії соціальної політики: досвід застосування критичного дискурс-аналізу. *Український соціум*. №2 (77). 2021. С. 140-153.
 22. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова КМУ від від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.12.2021).
 23. «Сильнодіючі засоби під виглядом Pfizer». СБУ розслідує підпільну вакцинацію в Україні. URL: <https://suspilne.media/94494-sbu-rozslidue-nezakonne-vezenna-v-ukrainu-zasobiv-pid-vigladom-vakcini-pfizer/> (дата звернення: 20.10.2021).
 24. На Харківщині зіпсували понад 9 тисяч доз вакцини Pfizer. URL: <https://novynarnia.com/2021/07/15/nakharkivschyni-zipsuvaly-ponad-9-tysyach-doz-vaktsynypfizer/> (дата звернення: 20.10.2021).
 25. Чи справді вакцина BioNTech/Pfizer призводить до запалення серцевого м'яза. URL: <https://www.dw.com/uk/chy-spravdi-vaktsyna-biontech-pfizer-pryzvodyt-dozapalennia-sertsevoho-miaza/a-57364378> (дата звернення: 20.10.2021).
 26. У Скандинавії відмовляються від вакцини Moderna для молоді. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-58835690> (дата звернення: 20.10.2021).
 27. Штати досліджують зв'язок рідкісної хвороби зі щепленням вакциною Moderna. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2021/08/20/7304423/> (дата звернення: 20.10.2021).
 28. В ЗМІ розіслали фейкові листи про вакцину Moderna від імені Львівського мед університету. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28262/2021-10-07-vzmi-rozislaly-feykovi-lysty-pro-vaktsynu-moderna-vid-imeni-lvivskogo-meduniversytetu/> (дата звернення: 20.10.2021).
 29. В Ісландії призупинили вакцинацію від COVID-19 препаратом Moderna через випадки побічних ефектів. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/772607.html> (дата звернення: 20.10.2021).
 30. НАБУ расследует закупку вакцины от COVID-19. Что случилось и чем грозит? URL: <https://biz.liga.net/ekonomika/fmcg/article/nabu-rassleduet-zakupku-vaktsiny-ot-covid-19-chto-sluchilos-i-chem-grozit-razbor> (дата звернення: 20.10.2021).
 31. Головна дослідниця вакцини Sinovac померла з підозрою на COVID – ЗМІ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/07/8/7299931/> (дата звернення: 20.10.2021).
 32. У Китаї вперше визнали недостатню ефективність своїх вакцин. URL : https://zaxid.net/u_kitayi_vpershe_viznali_nedostatnyu_efektivnist_svoyih_vaktsin_n1517208 (дата звернення: 20.10.2021).
 33. У Великобританії після вакцинації AstraZeneca померла відома журналістка. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2021/05/28/novyna/svit/velykobrytaniyi-pislya-vakcynacziyi-astrazeneca-pomerla-vidoma-zhurnalistka-zmi> (дата звернення: 20.10.2021).
 34. Вакцина AstraZeneca призводить до тромбозу вен у молодих і зрілих жінок. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/17/novyna/svit/vakcyna-astrazeneca-pryzvodyt-trombozu-ven-molodyx-zrilyx-zhinok-nimeczki-zmi> (дата звернення: 20.10.2021).
 35. Данія відмовиться від використання вакцини AstraZeneca – ЗМІ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/14/7290172/> (дата звернення: 20.10.2021).

Александра Дейнеко

кандидат социологических наук, доцент, доцент кафедры прикладной социологии и социальных коммуникаций, доцент кафедры социологии Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина, площадь Свободы, 4, Харьков, 61122, Украина, e-mail: deineko@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3659-0861>

Ольга Филиппова

кандидат социологических наук, доцент, доцент кафедры социологии Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина, площадь Свободы, 4, Харьков, 61122, Украина, e-mail: ofilippova@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8242-551X>

(НЕ)ДОВЕРИЕ, (БЕЗ)ОПАСНОСТЬ И СПЛОЧЕННОСТЬ: ДИСКУРСЫ ВАКЦИНАЦИИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена анализу дискурсов вакцинации как способам конструирования и преобразования социальной реальности. Вакцинация рассматривается, во-первых, как направление государственной политики в социально-медицинской сфере; во-вторых, в качестве основы воплощения легитимизирующей идентичности или конструирования идентичности сопротивления. На основе концепции идентичности М. Кастельса и теории дискурса Э. Лакло и Ш. Муффа выделены два дискурса, сосуществующих в антагонистической борьбе – «за» (поддержку) и «против» (сопротивление) вакцинации. Подчеркивается, что государство выступает главным субъектом формирования дискурса «за» вакцинацию, конструируя легитимизирующую идентичность. Отмечено, что узловые точки данного дискурса проанализированы в пространстве нормативно-правовых актов, в частности, в Дорожной карте по внедрению вакцины от COVID-19. Данный дискурс конструируется на узловых точках инклюзии (быть вакцинированным означает «быть включенным») и иметь доступ к определенным благам), доверия (к медицинской сфере и самим вакцинам) и безопасности (что определяется как на индивидуальном, так и на национальном уровне). Дискурс «против» вакцинации, являющийся основой формирования идентичности сопротивления, характеризуется отсутствием главного субъекта его конструирования. Важными становятся не столько особенности статуса субъектов конструирования дискурса, сколько каналы его объективации, в качестве которых выступают средства массовой информации. Узловые точки дискурса «против» вакцинации проанализированы в контексте новых медиа – украиноязычных публикациях в Интернет-СМИ Украины как пространства «культуры свободы», создающего основы перехода от массовых коммуникаций к массовым самокоммуникациям. Такой дискурс конструируется на взаимосвязанных узловых точках недоверия и опасности (формирование научно-медицинских сомнений, дискредитация качества вакцин, прямая или косвенная артикуляция знака смерти). Отмечено, что проведенное исследование зафиксировало исключительную значимость недоверия как точки катализации других узловых точек и знаков. Конструирование дискурсов поддержки и сопротивления вакцинации происходит по разным алгоритмам: если в поле борьбы дискурсов для доминирования дискурса сопротивления достаточно артикуляции точки недоверия, то для дискурса поддержки вакцинации необходимо конструирование различных знаков и узловых точек для воспроизводства позиций его доминирования. Сформулирован вывод, что государственная политика должна предусматривать содержательную интеграцию узловых точек безопасности и доверия, а также конструирование новой узловой точки сплочения, которые должны артикулироваться не только в нормативно-правовом поле, но и в множественности дискурсивных полей, формирующих дискурс поддержки вакцинации (речи должностных лиц, информационные сообщения соответствующих органов власти, организация и проведение информационной кампании по вакцинации и т.д.).

Ключевые слова: дискурс, вакцинация, легитимизирующая идентичность, идентичность сопротивления, (не)доверие, (без)опасность, сплочение.

Oleksandra Deineko

PhD in Sociology, Associate Professor Department of Applied Sociology and Social Communications, Associate Professor Department of Sociology V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61122, Ukraine, e-mail: deineko@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3659-0861>

Olga Filippova

PhD in Sociology, Associate Professor Department of Sociology V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61122, Ukraine, e-mail: ofilippova@karazin.ua, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8242-551X>

(DIS)TRUST, (UN)SAFETY AND COHESION: DISCOURSES OF VACCINATIONS IN UKRAINE

The article is devoted to the analysis of vaccination discourses as ways of constructing and transforming social reality. Vaccination is considered, firstly, as a direction of state policy in the social and medical sphere; secondly, as a basis for realizing a legitimizing identity or constructing a resistance identity. Based on M. Castells' concept of identity and the theory of discourse by E. Laclós and C. Mouffe, two discourses are distinguished that coexist in an antagonistic struggle – “for” (support) and “against” (resistance) to vaccination. The state is the main subject of the formation of the discourse for vaccination, constructing a legitimizing identity. The nodal points of this discourse are analyzed in the sphere of the regulatory law, particularly, in the Roadmap for COVID-19 Vaccines. This discourse is constructed on the nodal points of inclusion (being vaccinated means “being included” and having access to certain benefits), trust (in health care system and the vaccines), safety (both on the individual and national levels). The discourse “against” vaccination, which is the basis for the formation of the resistance identity, is characterized by the absence of the main subject of its construction. The channels of its objectification through which the media act becomes more significant than the status of the discourse constructing subjects. The nodal points of this discourse are analyzed in the context of new media – Ukrainian-language publications of the online media in Ukraine – as a space of the “culture of freedom” that creates the basis for the transition from mass communications to mass self-communications. Such discourse is constructed on interconnected nodal points of distrust and unsafety (the formation of scientific and medical doubts, discrediting the quality of vaccines, direct or indirect articulation of the sign of death). This study has recorded the exceptional significance of distrust as a point of catalyzing other nodal points and signs. The construction of discourses of support and resistance to vaccination occurs according to different algorithms: if, in the field of discourse struggle, the articulation of the point of distrust is sufficient for the dominance of the discourse of resistance, then for the discourse of support for vaccination it is necessary to construct various signs and nodal points to reproduce the positions of its dominance. It is obviously that public policy should provide for the meaningful integration of the nodal points of security and trust, as well as the construction of a new nodal point of rallying, which should be articulated not only in the legal framework, but also in the plurality of discourse fields that form the discourse of support for vaccination (speech officials, communications from the responsible authorities and generally within the vaccination information campaign).

Keywords: *discourse, vaccination, legitimizing identity, identity of resistance, (dis)trust, (un)safety, cohesion.*

References

1. A plane with the first batch of coronavirus vaccine arrived in Ukraine from India – Stepanov. (2021) [online]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-litak-vaktsynaprybuttia/31117165.html> (date of appeal: 21.10.2021).
2. Vaccination with CoronaVac vaccine has started in Ukraine. (2021) [online]. Available at: <https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/1827926864037077> (date of appeal: 21.10.2021).
3. Vaccination against coronavirus in Ukraine. July 2021. (2021) [online]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/vaccination/ukraine/2021-07> (date of appeal: 21.10.2021).
4. Hamel, L., Kirzinger, A., Mu ana, C., & Brodie, M. (2020). KKF COVID-19 Vaccine Monitor: December 2020. The Kaiser Family Foundation, December 15, 2020. [online]. Available at: <https://www.kff.org/coronavirus-covid-19/report/kff-covid-19-vaccine-monitor-december-2020/> (date of appeal: 21.10.2021).
5. Vaccination against coronavirus in Ukraine. December 2021. [online]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/vaccination/ukraine/2021-12/> (date of appeal: 10.12.2021).
6. Covid map: Coronavirus cases, deaths, vaccinations by country. 2021 [online]. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-51235105> (date of appeal: 25.12.2021).
7. Scannell, D., Desens, L., Guadagno, M., Tra, Yo., Acker, E., Sheridan, K., Rosner, M., Mathieu, J., and Fulk, M. (2021). ‘COVID-19 Vaccine Discourse on Twitter: A Content Analysis of Persuasion Techniques, Sentiment and Mis/Disinformation’. *Journal of Health Communication*. Vol. 26 (7), 443-459.
8. Roadmap for the SARS-CoV-2 coronavirus acute respiratory disease vaccine and mass vaccination in response to the COVID-19 pandemic in Ukraine in 2021-2022: Order of the Ministry of Health of Ukraine from December 24, 2020 №3018. 2020 [online]. Available at: URL: https://moz.gov.ua/uploads/5/27921-dn_3018_24_12_2020_dod.pdf (date of appeal: 21.10.2021).
9. Puri, N., Coomes, E.A., Haghbayan, H., Gunaratne, K. (2020). ‘Social media and vaccine hesitancy: new updates for the era of COVID-19 and globalized infectious diseases’. *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 16(11), 2586-2593.
10. Wei, Wu, Lyu, H., Luo, J. (2021). ‘Characterizing Discourse about COVID-19 Vaccines: A Reddit Version of the Pandemic Story’. *Health Data Science*, 11. [online]. Available at: <https://doi.org/10.34133/2021/9837856> (date of appeal: 10.11.2021).
11. Sastramidjaja, Ya., Rosli, A.A. (2021). ‘Tracking the Swelling COVID-19 Vaccine Chatter on TikTok in Indonesia’. *Perspective*, 82, 1-12.
12. Chou Wen-Ying S., Budenz A. (2020). ‘Considering Emotion in COVID-19 Vaccine Communication: Addressing Vaccine Hesitancy and Fostering Vaccine Confidence’. *Health Communication*, 35(14), 1718-1722.
13. #I'm NOT afraid to get vaccinated. How the Ukrainian media influences the vaccination against Covid-19. 2021 [online]. Available at: <https://imi.org.ua/monitorings/yaneboyusyavaktsynuvatysya-yak-ukrayinski-media-vplyvayut-na-vaktsynatsiyu-proty-covid-19-i37354> (date of appeal: 10.12.2021).

14. Attitudes of Ukrainians to the COVID-19 epidemic and vaccination. Content analysis of the discussion of the coronavirus vaccine in social networks in October-November 2020, ahead of the start of the global vaccination campaign. 2020 [online]. Available at: <http://journlab.online/socialmediavaccination> (date of appeal: 10.12.2021).
15. Boiko, D.M., Nekhaienko, O.V. (2021). 'Dyskurs vaktsynatsii vid COVID-19: modeliuвання dyskursyvykh praktyk (na prykladi donoriv plazmy krovi)' [Discourse of vaccination from COVID-19: modeling of discursive practices (on the example of blood plasma donors)] Journal «Habitus», 29, 16-21.
16. Laclau E., Mouffe Ch. (2014). Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso.
17. Laclau E. (1983). 'The impossibility of society'. Theory of Ideology, 7(1-2), 21-24.
18. Castells M. (2010). The Power of Identity. 2nd edition. Wiley-Blackwell.
19. Castells M. (2016). The power of communication. Moscow: Higher School of Economics [in Russian].
20. Deineko, O.O. (2021). 'Dyskurs-ustrii sotsialnoi zghurtovanosti yak katehorii sotsialnoi polityky: dosvid zastosuvannya krytychnoho dyskurs-analizu' [Discourse-structure of social cohesion as a category of social policy: experience of the critical discourse analysis]. Ukrainian society, 2 (77), 140-153. [in Ukrainian].
21. State Strategy for Regional Development for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers dated by August 5, 2020 № 695. [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (date of appeal: 10.12.2021).
22. "Powerful stuuf under the guise of Pfizer". SBU investigates underground vaccination in Ukraine. [online]. Available at: <https://suspilne.media/94494-sbu-rozslidue-nezakonne-vezenna-v-ukrainu-zasobiv-pid-vigladom-vakcini-pfizer/> (date of appeal: 20.10.2021).
23. More than 9,000 doses of Pfizer vaccine spoiled in Kharkiv region. [online]. Available at: <https://novynarnia.com/2021/07/15/na-kharkivschyni-zipsuvaly-ponad-9-tysyach-doz-vaktsyny-pfizer/> (date of appeal: 20.10.2021).
24. Does BioNTech/Pfizer really cause inflammation of the heart muscle? [online]. Available at: <https://www.dw.com/uk/chy-spravdi-vaktsyna-biontech-pfizer-pryzvodyt-do-zapalennia-sertsevoho-miaz/a-57364378> (date of appeal: 20.10.2021).
25. Moderna vaccine for young people is being abandoned in Scandinavia. [online]. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-58835690> (date of appeal: 20.10.2021).
26. States are investigating the link between a rare disease and vaccination with the Moderna vaccine. [online]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/08/20/7304423/> (date of appeal: 20.10.2021).
27. Fake letters about the Moderna vaccine on behalf of Lviv Medical University were sent to the media. [online]. Available at: <https://ms.detector.media/trendi/post/28262/2021-10-07-v-zmi-rozislaly-feykovilysty-pro-vaktsynu-moderna-vid-imeni-lvivskogo-meduniversytetu/> (date of appeal: 20.10.2021).
28. In Iceland vaccination against COVID-19 with Moderna has been suspended due to side effects. [online]. Available at: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/772607.html> (date of appeal: 20.10.2021).
29. NABU is investigating the purchase of a vaccine from COVID-19. What happened and what threatens? [online]. Available at: <https://biz.liga.net/ekonomika/fmcg/article/nabu-rassleduet-zakupku-vaktsyny-ot-covid-19-cho-to-sluchilos-i-chem-grozit-razbor> (date of appeal: 20.10.2021).
30. The lead researcher of the Sinovac vaccine has died on suspicion of COVID - the media. [online]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/07/8/7299931/> (date of appeal: 20.10.2021).
31. China has for the first time acknowledged the ineffectiveness of its vaccines. [online]. Available at: https://zaxid.net/u_kitayi_vpershe_viznati_nedostatnyu_efektivnist_svoyih_vaktsin_n1517208 (date of appeal: 20.10.2021).
32. A well-known journalist has died in the UK following the AstraZeneca vaccination. [online]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/05/28/novyna/svit/velykobrytaniyi-pislya-vakcynacziyi-astrazeneca-pomerla-vidoma-zhurnalistka-zmi> (date of appeal: 20.10.2021).
33. AstraZeneca vaccine causes venous thrombosis for young and mature women. [online]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/17/novyna/svit/vakcyna-astrazeneca-pryzvodyt-trombozu-ven-molodyx-zriylx-zhinok-nimeczki-zmi> (date of appeal: 20.10.2021).
34. Denmark will abandon the use of AstraZeneca - the media. [online]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/14/7290172/> (date of appeal: 20.10.2021).